

1. Inleiding

Tien leden van de Nederlandse delegatie in de NAVO Parlementaire Assemblée hebben van 26 tot en met 29 mei 2017 deelgenomen aan de plenaire Voorjaarszitting van deze organisatie. Dit jaar werd deze bijeenkomst georganiseerd door het Georgische parlement in Tbilisi. De delegatie bestond uit de heer **Ten Broeke** (VVD, delegatieleider), de heer **Knops** (CDA), de heer **De Roon** (PVV), mevrouw **Belhaj** (D66), mevrouw **Eijsink** (PvdA), mevrouw **Gunal-Gezer** (PvdA), de heer **Van Bommel** (SP), de heer **Vuijk** (VVD), de heer **Van Kappen** (VVD), de heer **Knip** (VVD), mevrouw **Martens** (CDA).

Aan de bijeenkomst namen ongeveer 300 parlementariërs deel uit de 28 NAVO-lidstaten, evenals volksvertegenwoordigers uit partnerlanden en «observers» van het bondgenootschap. De agenda stond deze keer, mede vanwege de locatie, sterk in het teken van de relatie tussen het gastland Georgië en het Atlantisch bondgenootschap. Zo is er tijdens de plenaire sessie een verklaring¹ aangenomen, waarin steun werd uitgesproken voor de Euro-atlantische integratie van Georgië. Twee leden van de Nederlandse delegatie hebben hiertegen gestemd. Voorts heeft de Assemblée een bezoek gebracht aan de administratieve grens met het door Rusland bezette Zuid-Ossetië. De Nederlandse delegatie heeft een apart bilateraal overleg gehad met de Georgische plaatsvervangend Minister van Buitenlandse Zaken, Vakhtang Makharoblishvili.

Tijdens het bezoek aan Tbilisi is de delegatie op hartelijke wijze ontvangen door de Nederlandse ambassadeur ter plaats, Jos Douma. Hij gaf een informatieve briefing over de actuele ontwikkelingen in Georgië en heeft met een deel van de delegatie een bezoek gebracht aan een concert van het Nederlands Blazersensemble, dat ter plaatse optrad in het kader van de Georgisch Onafhankelijkheidsdag. De delegatie is hem hiervoor erkentelijk.

¹ De verklaring is te vinden op <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=4550>

2. Standing Committee

De vergadering van alle delegatieleiders in het Standing Committee op 26 mei, waarmee zoals gebruikelijk geopend werd, bood de Italiaanse voorzitter Alli de gelegenheid om verslag te doen van de NAVO-top van de dag ervoor in Brussel, waar hij namens de Assemblee aanwezig was geweest. Dit was de eerste NAVO-bijeenkomst van de Amerikaanse president Trump. Alli noemde het politiek van belang dat de NAVO daar besloten had om deel te gaan uitmaken van de coalitie tegen IS. Tijdens de opening van het nieuwe NAVO-hoofdkwartier leek de sfeer tussen de regeringsleiders goed te zijn, aldus Alli en werd er positief gereageerd op het feit dat de Assemblee vertegenwoordigd was.

In het Standing Committee werd, zoals tijdens haar vergadering in Berlijn op 1 april 2017 ook al het geval was, opnieuw uitgebreid gediscussieerd over de concept-verklaring inzake «Supporting Georgia's Euro-Atlantic Integration». Deze verklaring was ingediend door de Litouwse delegatieleider Jukneviene. Een eerdere versie waarin de NAVO-lidstaten werden opgeroepen om Georgië toegang te geven tot het *Membership Action Plan* (MAP-status) van de NAVO, was in Berlijn mede op afspraak van de Nederlandse delegatie genuanceerd tot een oproep om de *voorwaarden* te creëren, waardoor Georgië *in de toekomst* MAP-status verleend zou kunnen worden. Een nieuw amendement van de Letse delegatieleider Ojars Kalnin verwees naar «eerdere uitbreidingsrondes» van de NAVO. Dit deed bij de heer **Ten Broeke** de vraag rijzen of dit impliceerde dat er in de toekomst nieuwe uitbreidingsrondes zouden moeten komen. De Nederlandse delegatie was daar geen voorstander van. Hij pleitte er dan ook voor om deze verwijzing weg te laten. De Letse delegatieleider was daartoe niet bereid en liet het op een stemming aankomen. Daarbij heeft de Nederlandse delegatie tegen het amendement met de verwijzing naar eerdere uitbreidingsrondes gestemd, wat niet verhinderde dat het wijzigingsvoorstel met grote meerderheid werd aangenomen. Aldus gewijzigd, werd de verklaring op maandag 29 mei in de plenaire sessie in stemming gebracht.

Voorts stond een informatief document op de agenda over defensie-uitgaven in de lidstaten en «burdensharing». In de discussie over bondgenootschappelijke solidariteit, die naar aanleiding hiervan ontstond, verwees de heer **Ten Broeke** naar de internationale berichtgeving over de NAVO-top van de vorige dag. Hoewel de opening van het nieuwe NAVO-hoofdkwartier een feestelijk moment was om de onderlinge eenheid te vieren, werd er in de internationale media steeds gevraagd hoe eensgezind de NAVO werkelijk is. Daarbij gaat het om de betekenis van artikel 5 uit het Noord-Atlantische Verdrag, dat stipuleert dat een aanval op één, een aanval op allen is. Het is vooral het Kremlin dat garen spint bij de discussie over de vraag in hoeverre de Verenigde Staten nog bereid zijn om het overgrote deel van de lasten in de NAVO te dragen, aldus de heer Ten Broeke. Dit is een tijd om het cement van bondgenootschappelijke solidariteit te verstevigen, niet om nieuwe lagen met stenen toe te voegen. Vooral die landen, die behoefte hebben aan een herbevestiging van artikel 5 tegenover de Russische intimidatie, zouden voorop moeten gaan in de poging om «verwatering» van de bondgenootschappelijke solidariteit te voorkomen. Dit is niet het moment om nieuwe landen aan de NAVO toe te voegen, bepleitte de heer Ten Broeke, maar om de bestaande banden te versterken. Dit gezegd hebbende, vond hij voorts dat de discussie over de 2%-norm voor defensie-uitgaven in de NAVO nuancering behoefde. Nederland heeft altijd een «comprehensive approach» voorgestaan in militaire missies. Dientengevolge zouden inspanningen in het kader van civiele en justitiële opbouw in conflictgebieden ook moeten worden betrokken bij de beoordeling van bijdragen van NAVO-lidstaten.

Een volgende agendapunt betrof een voorstel om het aantal zetels van de Turkse delegatie in de Assemblee uit te breiden van 12 naar 18. De NAVO Assemblee hanteert, net als de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa, bevolkingsaantal als criterium om de delegatie-omvang vast te stellen. Op puur technische gronden was het Turkse zetelaantal van 12 inmiddels een anomalie, dat aanpassing behoefde. Voor een aantal delegaties was dit voorstel echter aanleiding om iets te zeggen over de actuele ontwikkelingen in Turkije. De heer **Ten Broeke** merkte hierover op dat Turkse regeringsvertegenwoordigers de afgelopen tijd veel onacceptabele uitspraken over Nederland hadden gedaan, maar dat de Turkse delegatieleider in de Assemblee, Osman Bak, goed werk verricht had. Hij pleitte ervoor de regels gewoon te volgen en de Turkse delegatie te geven waar het recht op had, maar niet zonder daarbij de gemeenschappelijke waarden en belangen te erkennen. De Nederlandse delegatie zou voor uitbreiding naar 18 zetels stemmen in de veronderstelling dat alle 18 leden van de Turkse delegatie dan ook vrij en zonder beperkingen kunnen reizen naar Assemblee-activiteiten. Ook de Duitse delegatie stemde hiermee in, ondanks ongenoegen over het feit dat Duitse parlementariërs verhinderd werd om de eigen troepen te bezoeken op de basis in Incirlik. De enige tegenstem kwam van de Franse delegatie.

Een laatste agendapunt, dat aanleiding was voor een interventie van de Nederlandse delegatie, betrof het aanbod van het Oekraïense parlement om de NAVO PA Voorjaarszitting van 2019 te organiseren. De heer **Ten Broeke** merkte hierover op dat het hem zorgen baarde dat niet-lidstaten, zoals Georgië en mogelijk dus Oekraïne, in het gat springen dat ontstaat als lidstaten niet bereid zijn om de organisatie van een grote Assemblesessie voor hun rekening te nemen. Hij vond dit een kwestie van «burden sharing» onder de parlementen uit de NAVO-lidstaten. President Alli nam deze opmerking voor kennisgeving aan en concludeerde dat het vooralsnog niet nodig was om een besluit te nemen over de Voorjaarszitting van 2019.

3. Bilateraal gesprek met de plaatsvervangend Minister van Buitenlandse Zaken van Georgië, dhr. Vkahtang Makharoblishvili

De Georgische plaatsvervangend Minister van Buitenlandse Zaken, de heer Makharoblishvili, vroeg om een apart overleg met de Nederlandse delegatie op zondag 28 mei. Aan dat gesprek namen de leden **Ten Broeke, Belhaj, Van Bommel, Vuijk, Van Kappen** en **Martens** deel. Het overleg stond geheel in het teken van de Euro-atlantische ambities van Georgië en het standpunt van de Nederlandse delegatie ten aanzien van de concept-verklaring hierover. Van de zijde van de Nederlandse delegatie werd er daarbij voor gewaarschuwd de bondgenootschappelijke solidariteit niet te ver op te rekken. Onder verwijzing naar de maatschappelijke discussie rond het Oekraïnerferendum in Nederland in 2016 werd het politieke debat in ons land over Euro-atlantische integratie geduid. Ook werd benadrukt dat landen die te maken hebben met grensgeschillen of «frozen conflicts», in principe niet klaar zijn voor het lidmaatschap van de NAVO of de EU. De Nederlandse delegatie zei respect te hebben voor de lastige positie waarin Georgië zich bevindt, maar dat deed niets af aan de breed gedeelde kritische kanttekeningen, die zij plaatste bij de ambitie van het land om lid te worden van het Atlantisch bondgenootschap. Plaatsvervangend Minister Makharoblishvili benadrukte dat het zijn land op korte termijn vooral te doen is om het harmoniseren van standaarden – op het gebied van politie en justitie, onderwijs, veiligheid, energie, transport en connectiviteit. Visaliberalisering was daarbij een belangrijk teken van eenzelfde commitment van de EU. Zijn land stelt zich terughoudend op ten aanzien van Russische provocaties en draagt zijn steentje bij aan militaire operaties in Mali en Afghanistan. De steun voor toetreding tot de EU en de NAVO is overweldigend onder de Georgische

bevolking (respectievelijk 90% en 80%). Maar in het huidige parlement zitten voor het eerst ook pro-Russische vertegenwoordigers. Er moet licht aan het eind van de tunnel zijn voor de Euro-atlantische integratie van Georgië, zo bepleitte de bewindspersoon.

4. Plenaire zitting

Tijdens de plenaire zitting op maandag 29 mei spraken achtereenvolgens Assembleevoorzitter Alli, de voorzitter van het Georgische parlement, de heer Kobakhidze, de president van Georgië, de heer Margvelashvili, de premier van Georgië, de heer Kvirikashvili, de nieuwe plaatsvervangend secretaris-generaal van de NAVO, mevrouw Gottemoeller, en de voorzitter van het Oekraïense parlement, de heer Parubiy. Alle Georgische sprekers benadrukten daarbij hoe belangrijk het voor hun land was dat de Voorjaarszitting van de Assemblee in Tbilisi plaatsvond. Zij vatten dit op als een blijk van vertrouwen van de NAVO in Georgië. President Margvelashvili plaatste dit in de context van de moeilijke situatie, waarin 20% van zijn land bezet is door Rusland, een bezetting die volgens hem al in de vroege jaren '90 was begonnen. Hij realiseerde zich dat zijn land nog stevige hervormingen moest doorvoeren, alvorens het klaar is voor NAVO-lidmaatschap. Met het oog hierop wordt de Grondwet herzien, zo meldde hij, om een meer pluriform politiek stelsel mogelijk te maken, om de mediavrijheid te verruimen en om de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te verbeteren.

Premier Kvirikashvili stelde dat het zijn ambitie was om zo'n hoge mate van integratie in de Euro-atlantische structuren te realiseren, dat daadwerkelijk lidmaatschap van de EU en de NAVO louter nog een kwestie van politieke wil zou zijn. Hij somde alle inspanningen van zijn regering op, die Georgië volgens hem klaar maakten voor de volgende stap op weg naar lidmaatschap: de grote bijdragen aan de ISAF- en RSM-missies en EU-crisisoperaties, de handelsliberalisering met de EU, Turkije, China, het Gemenebest van Onafhankelijke Staten, Noord-Amerika, betere borging van mensenrechten, mediavrijheid en goed openbaar bestuur. Zijn regering had vergaande hervormingen van politie, justitie en het gevangeniswezen doorgevoerd. Met belastinghervorming, ontwikkeling van infrastructuur en verbetering van het onderwijssysteem, wordt gewerkt aan een gunstiger ondernemersklimaat. Door de Russische bezetting van 20% van zijn land heeft Georgië het moeilijk, aldus premier Kvirikashvili. Maar dat doet niets af aan het rotsvaste commitment van zijn land aan democratische transformatie en NAVO-integratie, besloot hij. Rose Gottemoeller, de nieuwe plaatsvervanger van de secretaris-generaal van de NAVO, Stoltenberg, deed verslag van de speciale NAVO-top van 25 mei 2017, die in het teken had gestaan van twee thema's: de strijd tegen terrorisme en de lastenverdeling binnen het bondgenootschap. De NAVO heeft zich aangesloten bij de anti-ISIS-coalitie. Dit betekent niet dat de strijd tegen ISIS nu een NAVO-missie wordt, maar wel dat de NAVO als instituut een volwaardig lid is van de wereldwijde coalitie. Coördinatie met de coalitieleden moet daarmee verbeterd worden. Ook zal de SG NAVO op korte termijn een contraterrorisme coördinator benoemen. Inzake eerlijke lastenverdeling prees mevrouw Gottemoeller de agenderende rol van de Assemblee. Lidstaten hebben bevestigd dat zij vanaf eind 2017 nationale plannen zullen presenteren om duidelijk te maken hoe zij hun defensie-uitgaven gaan verhogen. Het draait daarbij om «cash, capabilities en contributions». Inzake de relatie met Rusland heeft de NAVO haar eigen tweesporenbeleid nog eens bevestigd: enerzijds geloofwaardige afschrikking, anderzijds een betekenisvolle dialoog. Tot slot is op de NAVO-top stil gestaan bij de aanstaande toetreding van Montenegro als 29ste lidstaat.

De heer **Ten Broeke** merkte naar aanleiding hiervan op dat het was opgevallen dat president Trump had nagelaten om expliciet artikel 5 van

het NAVO-verdrag te omarmen. Dit roept helaas nieuwe vragen op over de solidariteit in de alliantie. Tegelijkertijd vond hij dat de Amerikaanse president gelijk had als hij meer bijdragen van de bondgenoten vroeg. Volgens de heer Ten Broeke gaat het daarbij niet alleen om contant geld, maar ook om gezamenlijke capaciteiten. Wordt deze laatste factor ook meegenomen in de nationale plannen, wilde hij weten. En hoe kan er toekomstperspectief aan landen geboden worden, die graag NAVO-lid willen worden, zonder daarmee de onderlinge solidariteit in het bondgenootschap uit te hollen? Mevrouw Gottemoeller bevestigde het belang van gedeelde capaciteiten. Een goed voorbeeld daarvan is de inzet van tankervliegtuigen voor AWACS-vliegtuigen, zodat die langer in lucht kunnen blijven voor missies in het kader van de strijd tegen ISIS. Dit soort bijdragen moet inderdaad ook zichtbaar worden in de nationale plannen. Voor wat betreft de Amerikaanse steun voor artikel 5, vroeg mevrouw Gottemoeller om niet alleen te letten op wat er wel of niet gezegd wordt, maar ook op daden. De onthulling van het speciale monument ter herinnering aan de aanslagen op «9/11» wees op het belang van de bondgenootschappelijke solidariteit voor de VS. Daarnaast was de week ervoor in de nieuwe Amerikaanse defensiebegroting op voorstel van de president \$ 1,4 miljard extra uitgetrokken voor het «European Reassurance Initiative». Dit zegt veel over zijn commitment ten aanzien van Europa, aldus de plaatsvervangend secretaris-generaal. De Oekraïense parlementsvoorzitter Andriy Parubiy deed in zijn speech voor de Assemblée opnieuw het aanbod om de Voorjaarszitting van mei 2018 te organiseren. Als de Assemblée zou besluiten dit aanbod te accepteren, zou dat in Oekraïne opgevat worden als een belangrijke steunbetuiging van de NAVO. President Alli reageerde naar de mening van de Nederlandse delegatie enigszins te enthousiast op dit aanbod, dat in oktober 2017 nog in het Standing Committee moet worden besproken. Omdat de delegatie daarbij niet voor een voldongen feit wilde worden geplaatst, heeft de delegatieleider dit ongenoegen meegedeeld aan president Alli en hem laten weten dat besluitvorming wat de Nederlandse delegatie betreft nog niet afgerond is. Aan het eind van de plenaire zitting kwam de ontwerpverklaring over «Supporting Georgia's Euro-Atlantic Integration» in stemming. De leden **Van Bommel** en **De Roon** hebben daartegen gestemd; de overige leden van de Nederlandse delegatie hebben voor gestemd. De verklaring werd overigens met overgrote meerderheid van stemmen aangenomen.

5. Commissierapporten

Er zijn tijdens de Voorjaarszitting zestien concept-rapporten² besproken. Deze zullen opnieuw behandeld worden tijdens de «Annual Session» in Boekarest (6 tot en met 9 oktober 2017). Het ging om de volgende rapporten:

- *The State of Europe's Defence Industrial Base* (economische commissie, rapporteur Bockel, Frankrijk)
- *Assessing and Mitigating the Cost of Climate Change* (economische commissie, rapporteur Alfredsdottir, IJsland)
- *Economic Transition in the Western Balkans* (economische commissie, rapporteur Benyon, Verenigd Koninkrijk)
- Maintaining NATO's Technology Edge: Strategic Adaptation and Defence Research & Development (wetenschapscommissie, rapporteur Marino, Verenigde Staten)
- The Internet of Things: Promises and Perils of a Disruptive Technology (wetenschapscommissie, rapporteur Tonin, Slovenië)

² De rapporten zijn integraal te vinden op deze website: <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=4390>

- Food and Water Security in the Middle East and North Africa (wetenschapscommissie, rapporteur Bak, Turkije)
- *The War in Syria and Iraq: Humanitarian Aspects* (civiele commissie, rapporteur Garriaud-Maylam, Frankrijk)
- The Social Media Revolution: Political and Security Implications (civiele commissie, rapporteur Cordy, Canada)
- *Advancing Stability in the Black Sea Region* (civiele commissie, rapporteur Schmidt, Duitsland)
- *Ballistic Missile Defence and NATO* (defensiecommissie, rapporteur Day, Canada)
- *The Space Domain and Allied Defence* (defensiecommissie, rapporteur Moon, Verenigd Koninkrijk)
- *NATO-EU Cooperation After Warsaw* (defensiecommissie, rapporteur Mesterhazy, Hongarije)
- *Afghanistan* (defensiecommissie, rapporteur Hellmich, Duitsland)
- *Russia: From Partner to Competitor* (politieke commissie, rapporteur Jukneviene, Litouwen)
- *NATO and Security in the Arctic* (politieke commissie, rapporteur Connolly, Verenigde Staten)
- *Tackling the Challenges from the South* (politieke commissie, rapporteur Calha, Portugal)

De waarnemend voorzitter van de delegatie,
Ten Broeke

De griffier van de delegatie,
Westerhoff